
Нина Шишманова / Nina Shishmanova

ПАЦИФИСТКИТЕ ИДЕИ НА БЕРТА ФОН СУТНЕР

Pacifist ideas of Bertha von Suttner

Summary: The second half of the 19 and early 20th century is the era of empire and war. This leads to the emergence of international peace movements. They do not achieve their main objectives and in 1914 on the threshold of this chaotic world were born the pacifist views of Bertha von Zunter, a member of the Austrian aristocracy and one of the fighters for peace before World War I.

The main goal of my research is to follow the pacifist ideas of Bertha von Suttner as well as her role in the formation of various peace organizations: an Association with the help of the English pacifist Felix Mochele, an Inter-Parliamentary Union, the International Office of Peace in Bern, Peaceful Society in Berlin and Chicago. What is also important is her participation in both peace conferences in The Hague – in 1899 and in 1907. Furthermore, her speeches held in Rome and San Francisco greatly contributed to the peace movement. She was called the “champion of peace” what she really deserved for her novel “Down the Arms!”, which she wrote during the war and which was first published in 1889. Due to it she became known as peace activist to the end of her life.

Key words: peace movements, pacifist, Bertha von Zunter, Inter-Parliamentary Union, International Office of Peace, Peaceful Society, peace conferences, champion of peace, peace activist.

Безспорен факт е, че от 1850 г. до 1914 г. на стария континент се водят много войни. Османската империя, Русия, Прусия, Гърция и Австрия са въввлечени във въоръжени конфликти, най-значими от които са Кримската война, войните за обединението на Германия и Италия, Руско-турската освободителна война през 1877–78 г. Те разрешават част от взривоопасните проблеми в отношенията между Европейските държави, но поставят други мини на международното поле. Особено взривоопасен регион през периода е Балканският полуостров, където малките местни държави се борят за суверенитет и територии с Турция и помежду си. През 1912 г. България, Сърбия, Черна гора и Гърция нападат Турция. Година по-късно в конфликта влиза и Румъния, а всички споменати атакуват България. Двете балкански войни са предшественик на Първата световна война, след като през лятото на 1914 г. Великите сили се групират в два съюза – Антантата и Централните сили и предпочитат да разрешат конфликтите със сила, вместо да седнат на масата на преговорите.

В този свят на войни и смърт на бойните полета се раждат пацифистките възгледи на Берта фон Сутнер, член на австрийската аристокрация и един от борците за мир преди Първата световна война. Родена е на 9 юни 1843 г. в Прага¹. Тя е баронеса по произход, австрийска писателка по призвание, радетелка за мир, а по убеждение – пацифист. Владее английски, френски и италиански език. През 1876 г. става секретарка на Алфред Нобел² и до края на живота си поддържа с него постоянна кореспонденция. Известна е със своя патриотизъм и борба против войната. Впечатлена от произведенията на Гьоте, Шилер, Виктор Юго, тя написва своята популярна книга „Долу оръжията!“, в която критикува съществуващите институции и чиято цел е да разкрие ужасите на войната. Романът излиза от печат през 1889 г. Той отразява пацифистките идеи на авторката си и я превръща в борец за мир, каквато остава до края на своя живот.

През 1891 г. Берта фон Сутнер основава пацифистка организация³. От 1892 до 1899 г. издава и едноименно на романа пацифистко списание, на което е и редактор. Публикува многобройни статии, есета, разкази. Участва във формирането на редица мирни организации и асоциации. Умира на 21 юни 1914 г., точно преди началото на Първата световна война. Остава в историята като първата жена с Нобелова награда за мир, която печели през 1905 г. Днес ликът ѝ е увековечен на пощенска марка.

Основната цел на моето изследване е да представи пацифистките идеи на Берта фон Сутнер, развити в нейния роман „Долу оръжията!“; да проследи ролята ѝ при формирането на различни мирни организации и участието ѝ в двете мирни конференции в Хага.

Според английската писателка Джудит Стийм, Берта фон Сутнер допринася много за мирните движения преди Първата световна война. Да проследим този принос: на първо място е формираната мирна асоциация на английския пацифист Феликс Мочеле⁴, вдъхновен от романа на Берта фон Сутнер. Тази асоциация е основана в Лондон през 1880 г., след като двамата организират редица срещи сред желящите да последват техния пример. Мочеле е председател на организацията. Нейното наименование е „Асоциация за международен мир и арбитраж“. След посещението си при него, Берта фон Сутнер се включва в създаването на тази организация, като подкрепя неговите идеи за мир и арбитраж. Основната цел е да се организира международен мирен конгрес. Сутнер участва в провеждането на публични демонстрации преди свикването на Хагските мирни конференции⁵.

До 1890 г. паралелно с разрастването на конфликтите между европейските държави нараства международното движение за предотвратяване на войната. Това води до появата на нови организации за мир. В допълнение към тази мирна асоциация през лятото на 1890 г. се сформира Интерпарламентарен съюз, съставен от членове на австрийския парламент. Основната му цел е да решава споровете чрез международен арбитраж. Позицията, която Берта фон

Сутнер заема до смъртта си, е председател на тази организация. Провеждат се редица мирни срещи и конгреси. Същата година е свикана и Първата интерпарламентарна конференция. На нея присъстват делегати от Франция, Белгия, Унгария, Испания и от други страни. Основният въпрос, който се разглежда, е как да се формират арбитражни договори и споразумения между страните. Заседанията продължават около 18 месеца.

През 1892 г. е създаден офис на мира в Берн, който се премества в Брюксел през 1899 г., когато е назначен изпълнителен комитет. Основният стремеж на този съюз си остава постигането на споразумение между държавите и решаването на споровете чрез арбитраж или с други съдебни средства. Друг търсен резултат е спазването на законодателството на всяка суверенна страна. В следващите години съюзът се стреми да реши редица въпроси, свързани с развитието на мирните отношения между народите⁶.

През 1891 г. Берта фон Сутнер присъства на Конгреса на миролюбивите сили в Рим, организиран от Интерпарламентарния съюз. Там тя изнася публична реч⁷.

Важна нейна заслуга е основаването на австрийско мирно общество през 1891 г. Централният международен офис на мира е в Берн. Основната цел отново е да се уреждат споровете по мирен път, чрез арбитраж. Така Сутнер отстоява своята позиция за регулиране и смекчаване на военните действия.

Преди основаването на офис на мира през 1889 г. се организира интернационална конференция, наречена Универсален мирен конгрес. Нейни инициатори са борещите се за мир в отделните държави. Универсалният мирен конгрес и Интерпарламентарния съюз са под ръководството на Фредерик Паси⁸.

Успоредно с посочените мирни организации, се появяват нови мирни общества в цяла Европа. Те работят в сътрудничество с Интерпарламентарния съюз. Организирант се манифестации, спонсориран от феминистки организации, през 1899 г. и 1907 г.⁹ Към съюза е привлечен и Алфред Нобел¹⁰. Той смята, че след смъртта му богатството му трябва да отиде за доброто на общността.

През 1894 година представители на четиридесет държави се срещат в Хага. На срещата е поканена да присъства и Берта фон Сутнер. Представителите на Англия предлагат да се създаде международен арбитражен съд. Германските представители възприемат предложението като абсурдно и прогнозираят, че това никога няма да се случи. Целта е идеята да се реализира пет години по-късно. Делегация от Русия не присъства на форума, тъй като в Руската империя не съществува парламент. Четири години по-късно обаче руският цар е поканен от европейските държави да вземе участие в Първата мирна конференция в Хага, въпреки несъгласието на германските социалдемократи относно самото организиране на конференцията¹¹.

Берта фон Сутнер има възможност да участва и в двете мирни конференции. На първата Хагска конференция през май 1899 г. тя е поканена като единствена жена на церемонията. През май същата година представителите

на двадесет и шест суверенни държави се събират в лятната резиденция на холандското кралско семейство в Хага, за да изготвят поредица от международни закони и декларации, предназначени за контрол над военните действия. Конференцията се състои от общо 100 официални делегати, между които са и висши военни и офицери. Отправено е предложение за разоръжаване и арбитраж, което е подкрепено от Русия и Съединените щати, и отхвърлено от Австрия, Германия и Франция. Възникват спорове относно воденето на войната и неутралитета. За първи път на тази конференция се използва терминът „пацифизъм“. В Хага се разглеждат нови модели за сътрудничество и преговори в международното общество. Руският външен министър Михаил Муравиев подкрепя проекта за намаляване на въоръжените сили, за да се сложи край на войната. На 11 януари 1899 г. той изпраща в Санкт Петербург основните теми на конференцията. По-важните измежду тях са: забрана за увеличаване на въоръжените сили, за използване на нови огнестрелни оръжия; закони за воденето на морски войни; ревизия на Брюкселската декларация от 1874 г.¹² Приемат се няколко конвенции, сред които: за уреждане на международните спорове по мирен път; за регулиране на морската война по принципите на Женевската конвенция от 22 август 1864 г.¹³; за регулиране на споровете между отделните нации въз основа на индивидуалните права и националните привилегии. В допълнение са приети и няколко декларации за забрана на използването на снаряди и експлозивни по време на военни действия.

Тези резултати са постигнати с помощта на няколко комисии. Първата отговаря по въпроса за разоръжаването. Основна ѝ цел е да се ограничат военните разходи, за да се подобри материалното и моралното благосъстояние на света. Комисията издава три декларации за забрана на бомбардировките и използването на отровен газ. Това важи само в случай на война между две или повече страни. Всички държави подписват декларациите, без Великобритания и САЩ. Отказът на Великобритания е повлиян от критиките ѝ за предишно използване на оръжие. Според представителите на САЩ не бива да се забранява развиването на модерните технологии, свързани с производството на оръжие.

Втората комисия се заема с въпроса за воденето на война по море и по суша. Третата комисия изготвя спогодба от 61 члена за мирно уреждане на конфликтите и подкрепя идеята за създаването на постоянен арбитражен съд. В допълнение се заключава, че на следващата конференция ще се разгледа въпросът за правата на отделните държави¹⁴.

Следващият опит за запазването на мира е провеждането Втората хагска мирна конференция. Тя започва на 15 юни 1907 г., като в нея участват всички европейски държави. Основната цел е да се разгледат основните въпроси в Хага, оставени от Първата Хагска конференция през 1899 г.: създаване на Международен арбитражен съд; допълнения към конвенциите, приети в Хага. По време на конференцията се приемат арбитражни споразумения между нациите. Обсъждат се международни въпроси. Според английския писател Александър

Хигинс държави като Съединените щати, Великобритания и Испания запазват правото си за разискването на въпроси за ограничаване на въоръженията и намаляването на разходите за тях. Френският е признат за официален език и е взето решение всички актове на конференцията да се превеждат на френски език. Формират се четири комисии за разискване на посочените въпроси. Провеждат се 11 пленарни заседания. Между държавите се спазва системата на „отворените врати“ – свободно разискване на основните конвенции от 1899 г. Предложената идея за световен съд не получава необходимата подкрепа. Според германския представител барон Маршал фон Биберщайн, арбитраж трябва да има при определени обстоятелства – за предотвратяване на военни сблъсъци при оказване на помощ за бедни и болни лица. Според австроунгарските дипломати за приемането му е нужен компромис между държавите. Въпреки че всички Велики сили са единодушни в решението си за създаването на такъв съд, възникват дебати за подбора и назначаването на неговите членове. В основата му е принципът на суверенното равенство на държавите. Всяка държава трябва да бъде представлявана от съдия. След дълги и безплодни дискусии се взема решение, според което трябва да се зачита изборът на съдия във всяка една от държавите. До окончателно споразумение не се стига, поради разногласията между Великите сили.

Съществуват и други въпроси, разисквани на конференцията. Един от тях е този за обмяна на писмени изявления и изслушвания. Това включва равнопоставеност между страните и правото им на изслушване в съда¹⁵. На тази конференция не са постигнати стабилни резултати, поради липса на подготовка. Заклучителният акт е подписан на 18 октомври 1907 г. Приети са 13 конвенции. По-важните между тях са: за мирно уреждане на конфликтите; за ограничаване на употребата на сила при събиране на дългове; за законите на сухоземната война; правата и задълженията на неутралните държави в случай на сухоземна война; относно превръщането на търговските кораби във военни единици; относно бомбардировките на морските сили по време на война. Изготвя се декларация, която признава, че всички спорове могат да се подлагат на арбитраж без никакво ограничение. На конференцията се отправят няколко препоръки. Те са следните: всички държави да приемат конвенцията за арбитражно правосъдие; да се уреждат с частни конвенции между държавите установените на тяхна територия чужденци; да се изработи правилник относно законите и обичаите за водене на морска война. На последно място този Заклучителен акт от Хага предвижда свикването на трета конференция след 7–8 години¹⁶.

И двете мирни конференции са опит за регулиране на войната и основната им цел е да се приемат задължителни международни закони, които да ограничат определени действия¹⁷. Основните идеи са за мир, арбитраж и разоръжаване. Приемат се редица конвенции и декларации. Формулират се основните закони за воденето на война по суша и по море. Но въпреки всичко, стабилни резултати

не са постигнати. Безспорно, това проличава по време на Първата световна война. Участието на Берта фон Сутнер в конференциите показва подкрепата ѝ за мирното движение.

Междувременно, през 1901 г. се присъждат първите Нобелови награди за мир на Фредерик Паси от Франция и Анри Дюнан¹⁸ от Швейцария. Самата Сутнер е поканена да награди Паси, който е президент на Френското мирно общество и първи президент на Интерпарламентарния съюз. Дюнан, от друга страна, е основател на Международния комитет на Червения кръст, но Фон Сутнер не е привлечена от тази организация¹⁹. Тя вярва, че основната цел трябва да бъде прекратяването на войната. Затова може да се предполага, че до края на живота си тя остава активен пацифист.

Мирът обаче е помрачен от избухналата Руско-японска война и революцията в Русия. Това би могло да бъде пречка за по-нататъшна борба на Берта фон Сутнер, но английската писателка Джудит Стийм установява, че тя продължава да развива своите пацифистки идеи. Затова в германските вестници ясно се отбелязва, че тя е една от най-важните жени, които присъстват навсякъде в публичното пространство²⁰. Има всички основания да се вярва на това твърдение, като се има предвид, че тя посещава принц Алберт в Монако; пътува до Съединените щати на среща с президента Теодор Рузвелт и съдейства за създаването на комитета за англо-германска дружба. Неслучайно я наричат с прозвищата „Мирната Берта” и „Ангел на мира”²¹. Осъществява контакти с величия като Уилям Хърст, Уилям Бриян и Уилям Тафт.

Когато през 1905 година баронеса Фон Сутнер получава Нобелова награда за мир²², тя оглавява Движението на привържениците на мира от европейските страни, заедно с Паси. През 1912 година Берта фон Сутнер пътува за втори път до Съединените американски щати, където изнася публична реч в Сан Франциско на 4 юли същата година. В нея прокламира необходимостта от обединение на хората в името на един по-добър свят. За да се постигне тази цел, според нея е необходим мир за цялото човечество. През 1913 година се обръща с приветствие към делегатите на Хагския международен конгрес на миролюбивите сили, където е наречена „Генералисимус на мира”.

В резюме ще обобща нейните пацифистки идеи въз основа на фактите, които отбелязва английската писателка Джудит Стийм. Безспорно, може да се твърди, че Берта фон Сутнер остава до края на живота си активен пацифист чрез основаването и участието си в различни мирни организации. Определено това проличава от присъствието ѝ на двете хагски мирни конференции през 1899 г. и 1907 г.; доказва се и от речите ѝ в Рим и в Сан Франциско.

Вследствие на дейността на организациите обаче не може да се предотврати конфликтът, който предстои през 1914 г. Като продължение на борбата за мир, след смъртта на Берта фон Сутнер се свиква и Конгресът на жените в Хага през април 1915 г.²³, с организатор Анета Якубс. Тя продължава да развива пацифистките идеи на предшественичката си.

За разкриване на идеите на Б. фон Сутнер е от особено значение да се анализира нейният роман „Долу оръжията!“, който тя написва по време на войните – Датската война през 1864, Австро-пруската през 1866 г. и Френско-пруската война през 1870–71 г.

Това произведение е един протест към съществуващите институции, за които войната е изход от конфликтите. За първи път публикуван през 1899 г. и наречен „възхитителен шедьовър“ от Алфред Нобел, романът засяга теми, за които не всички говорят. И макар че не се приема добре от литературните кръгове заради антивоенните чувства, тази книга несъмнено е най-важният принос за пацифистското движение²⁴. Безспорно, тя превръща Берта фон Сутнер в мирен активист.

Привличайки много читатели от средната класа, романът представя понятието „мир“ като идеал и в него са изложени впечатленията от войните между 1859 г. и 1870 г. Авторката се стреми да докаже на читателите вредата от тях и как гибелно се отразяват, на народите. Може да се изкаже твърдението, че този шедьовър е един протест срещу войната.

Всички тези идеи се въплъщават в образа на главната героиня Марта – аристократка, живееща в разкош и възпитавана от гувернантки²⁵. С първия си съпруг граф Арно, се установява във Виена през 1859 г. Марта се бори за мир по време на Австро-итало-френската война през 1859 г.²⁶, Германо-датската война през 1864 г., Австро-пруската война от 1866 г.²⁷ и Френско-пруската война от 1870–1871 г. Героинята разказва за живота си по време на тези събития и за антивоенната си дейност. Противопоставяйки се на насилието като средство за разрешаване на конфликти, самата Марта изживява ужаса на всяка една война със загубата на своите най-близки хора. Една война води след себе си друга и авторката се опитва да внуши на читателя колко е ужасно да се воюва. Според нейните очаквания ще се засили желанието у хората за решаването на всички конфликти по мирен път и ще се привлекат към тази кауза повече страни и народи²⁸.

Борбата на Марта за мир започва, когато граф Арно става войник. В началото на 1859 г. той решава да изпълни своя дълг към родината и отива на война, воден от своята амбиция да воюва. Марта получава писмата му от фронта, в които войникът разказва за тежката битка с Франция при Солферино²⁹. След тази битка, във Виафранка започват преговори за мир – юли 1859 г.³⁰. Марта безспорно не подкрепя насилието като средство за решаване на конфликти и поддържа идеята за запазване на мира. Въпреки изгубената битка и последвалата загуба на Австрия в сражението при Солферино, героинята не се отказва да се бори за мир. Заедно с това се опитва да си даде отговор на въпроса: „Какво ще се случи, ако се загуби една война?“. С други думи, това няма да доведе до нищо добро и затова Марта смята, че мирът не бива да се нарушава и че има други средства за решаване на проблемите. По този начин Берта Ффон Сутнер се опитва да въздейства върху читателя и той да приеме

гледната точка на нейната героиня – борбата за мир, която е в основата на нейния пацифизъм.

Писателката подчертава в творбата си ужаса на Марта от броя на убитите и ранените след всяка една война, която води след себе си още по-големи беди и нещастия. По време на войната през 1859 г. съпругът на Марта е убит на фронта, а Австрия е победена. Борбата за чест на воюващите е водена от жестокост и омраза. Възгледите ѝ се повтарят няколко пъти в целия роман, за да се превърне мирът в идеал на много хора.

След кончината на съпруга си Марта не се появява сред обществото цели четири години. Въдъхновява се от книгата на английския историк Хенри Бокл „История на цивилизацията в Англия”, излязла от печат през 1894 г. Четейки този роман, Марта смята, че само прогресът на една нация може да намали вероятността от война. Въпреки антивоенните си възгледи, Марта се влюбва в офицер от австрийската армия, с когото заживява във Виена. Заради своята професия новият ѝ съпруг – граф Фридрих Тилинг, не подкрепя нейните пацифистки идеи. Той се придържа към своите възгледи за чест, дори те да не съвпадат с убежденията на съпругата му. Независимо от това, Марта продължава да следва своите стремежи за мир. Предстои Австрия да участва в още една война, през 1864 г.³¹ Марта осъзнава, че мотивите за войната не са нищо друго, освен напразни фрази и обещания. Затова според нея може би се воюва напразно. Съхранявайки в себе си искрата на патриотизма, тя съзнава, че за нея войната е най-ужасното нещо, което води след себе си само смърт. По този начин чрез образа на своята героиня, в целия си роман, Берта Фон Сутнер прокламира своята антивоенна позиция³².

Вторият съпруг на Марта също заминава на фронта. Тя отново получава писма. Чрез тях се потвърждава заключението ѝ колко зловеща може да бъде една война и как всяка една е зародиш на всяка следваща.

След като Австрия губи решаващата битка в Австрийско-пруската война³³, писмата, адресирани до Марта, спират да идват. Тя отива на фронта при своя съпруг. Той е между ранените в битката при Садова. Скоро Австрия сключва примирие³⁴ и двамата се събират отново. Но впоследствие главната героиня преживява нова голяма загуба. В резултат на епидемия от холера, загубва най-близките си хора – своя брат, баща си и сестрите си. Тя отново проклина войната, убедена, че тя води след себе си само зло и нещастия. Марта смята, че трудно може да се опише целият този ад – на убити и ранени. Чрез своето критично отношение към войната, героинята привлича в своята борба и Фон Тилинг. По желание на Марта двамата решават да живеят в Париж³⁵. Промяната у Фон Тилинг се дължи на скръбта и разкаянието, обхванали го след участието му в Австрийско-пруската война. В Париж Фридрих започва да се занимава с наука. Той пише съчинения за войната и мира. По време на Френско-пруската война³⁶ Фридрих Тилинг е обвинен, че е шпионин на Берлин. На 1 февруари 1871 г. е осъден на смърт от френските власти. Марта отново остава вдовица.

На финала на романа Берта фон Сутнер обобщава, че синът на Марта и Фон Тилинг – Рудолф подкрепя мирните възгледи на своята майка. Въпреки тази подкрепа обаче той е готов, ако избухне голяма европейска война, да отиде на фронта. До финала на романа призивът на Марта си остава един – „Долу оръжията – долу завинаги!“.

От изложеното по-горе се потвърждава, че Берта фон Сутнер допринася много за развитието на пацифисткото движение преди Първата световна война. Има всички основания да се твърди това, тъй като тя участва активно в различни мирни организации и движения, както и в двете хагски мирни конференции. Несъмнено голям напредък в развитието на нейните пацифистки идеи е романът ѝ „Долу оръжията!“.

Въпреки че нейната писателска дейност продължава и след написването му, с никое друго произведение тя не постига такъв голям успех, както с него³⁷. Именно този роман я утвърждава като един от авторитетните мирни активисти в предвоенния период.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ **Cohen, L.** Suttner, Bertha von <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/contributors/Laurie_Cohen> 7.11.2015.

² Алфред Нобел е шведски фабрикант и е известен с производството на динамит, който предоставя на Британия и Съединените щати. Нобел сам се провъзгласява за отявлен идеалист. Богатството му служи за създаването на фондация.

³ Това е Австрийско дружество за мир, основано през 1891 г., което става първата пацифистка организация в страната за цялата история на съществуването ѝ. Берта фон Сутнер става председател на тази организация и същата година държи реч на конгреса на миролюбивите сили в Рим.

⁴ Феликс Мочеле е английски художник, борец за мир и интернационалист. Като такъв е бил и председател на Международната асоциация за мир и арбитраж. Участва в опитите да се развият международните протоколи за решаване на спорове в Хага.

⁵ **Stiehm, J.** Champions for Peace: Women Winners of the Nobel Peace Prize. Rowman & Littlefield, 2013, 1–19.

⁶ **Reinalda, B.** Routledge History of international organizations: from 1815 to the present day. Routledge, 2009, p. 63.

⁷ Това е конференция, организирана от членовете на Интерпарламентарния съюз през 1891 г., с основна цел да се решават споровете по мирен път.

⁸ Фредерик Паси е френски икономист и политик. Той е сред основателите на Френското дружество на приятелите на мира през 1870 г., в началото на Френско-пруската война. Паси публикува манифест „Мир или възраждане“, който призовава за мирно разбирателство между Франция и Германия въз основа на арбитража, както и неутрален статут на Елзас и Лотарингия.

⁹ **Kramarae, C., D. Spender.** Routledge International Encyclopedia of Woman: Global Womens issues and knowledge. Routledge, 2004, p. 1513.

¹⁰ Между Алфред Нобел и Берта фон Сутнер се провежда среща в Цюрих през есента на 1891 г., на която той изразява своята подкрепа за нейните действия.

¹¹ **Stiehm, J.** *Champions for Peace...*, p. 14.

¹² Това е декларацията относно законите за водене на война. Тя е подписана на международната конференция в Брюксел, където основната цел е да се намали човешкото страдание по време на въоръжен конфликт чрез кодифициране на законите и обичаите за водене на война.

¹³ На 22 август 1864 г. е подписана Първата Женевска конвенция – международно-правов договор за нормиране на охраната и облекчаване участието на ранените и болните по време на военни действия.

¹⁴ Повече за дейността на Първата хагска конференция в: **Higgins, A.** *The Hague peace conferences.* Cambridge University Press, 2014, 39–63; **Kalshoven, F.** *The Centennial of the First international Peace Conference.* Martinus Nijhoff Publishers, 2000, 1–53; **Finnemore, M.** *The Purpose of intervention: changing beliefs about the use of force.* Cornell University Press, 2013, 34–36.

¹⁵ **Hernandez, G.** *The international court of Justice and the Judicial Function.* Oxford, 2014, 17-20.

¹⁶ Свикването на следваща конференция не се осъществява, тъй като през 1914 и 1915 г. вече е избухнала Първата световна война. Според писателя Джоузеф Конрад много от родените в Хага „надежди“ вече са мъртви.

¹⁷ **Renault, L.** *The work at The Hague in 1899 and in 1907.* – In: *Peace by the Nobel Prize laureates: An antrology*/Ed. By Marek Three, Paris, 1995, 82–87.

¹⁸ Анри Дюнан е швейцарски предприемач и хуманист. През 1862 г. издава своята книга „Спомен от Солверино“, тъй като през юни 1859 г. става свидетел след свое пътуване на ужасяващите условия на битката до този италиански град между армиите на Франция и Австрия. През 1863 г. основава в Женева „Международен комитет за грижа на ранените“, прераснал през 1876 г. в движението на Червения кръст.

¹⁹ На 26 октомври 1863 г. в Женева се срещат тридесет и девет делегати от шестнадесет страни. Те изработват проект за договор, който да гарантира неутралитета на тези, които оказват помощ. Договорът, широко известен като Женевска конвенция, е подписан следващата година в Париж от представителите на дванадесет страни. Приема се емблемата на Червения кръст. Основната цел е да се оказва помощ на болните и ранените. Берта фон Сутнер не взима участие в тази организация, защото основната ѝ цел до края на живота ѝ е да се бори за мир. Тя е против войната и всичко, свързано с нея и нейните последици.

²⁰ Важно е да се отбележи, както е показано в книгата на Джудит Стийм, цитирана по-горе, че Берта фон Сутнер присъства като единствена жена на първата хагска конференция през 1899 г., на която за първи път се употребява терминът „пацифизъм“.

²¹ Поради широката популярност на романа Берта фон Сутнер е удостоена със званието почетен президент на международното бюро на мира в Берн. Също така е избрана за член на консултативния съвет на Фондацията за мир „Карнеги“ в Съединените щати.

²² В Нобеловата си лекция тя говори за варварството на всяка война, за неизбежността от морална деградация и за необходимостта да бъде създаден международен съд и международен арбитраж за запазване на мира. След получаването на Нобеловата награда известността ѝ като писател и оратор нараства още повече.

²³ В резултат на този конгрес се формира феминистка организация, наречена Международна женска лига за мир и свобода през същата година, основаваща се на

възгледа, че всяка война може и трябва да бъде избегната. Организацията е с международен секретариат със седалище в Женева и с офис в Ню Йорк.

²⁴ Заради този роман Берта фон Сутнер е наречена „ангел на мира”.

²⁵ **Зутнер, Б.** Долой Оружие. По издание **Ф. Паленкова**, 1903, 1–39.

²⁶ Австро-итало-френската война през 1859 г. е втора война за италианската независимост през 1859 г. Тя е война на Сардинското кралство и Франция срещу Австро-Унгария. Първият етап на войната е за обединяването на Италия под върховенството на Пиемонт. Франция се стреми да укрепи своето влияние в Северна Италия. Войната започва на 29 април и продължава до 11 юли. Според договора в Цюрих през 1859 г. Ломбардия е присъединена към Сардинското кралство. Венеция остава под австрийско господство. През 1860 г. Франция получава Савоя и Ница.

²⁷ Австро-пруската война се води през 1866 г. между Австрийската империя и нейните немски съюзници срещу Кралство Пруссия и Италия. Повод за конфликта са Шлезвиг и Холщайн, управлявани съвместно от Австрия и Пруссия. Основното последствие от войната е смяната на водещата сила срещу немските териториални държави от австрийско влияние към пруска хегемония.

²⁸ Увереността на Берта фон Сутнер според английската писателка, посочена по-горе, идва от перото. Подкрепена от Алфред Нобел, тя се опитва да привлече към своята кауза страни като Германия, Австрия и Русия.

²⁹ На 24 юни 1859 г. френската армия разгромява австрийците в голямата битка при Солверино. Води се война за обединението на Италия. В тази битка участват войските на кралство Пиемонт-Сардиния, подкрепяни от френския император Наполеон III. Същата година италианците се сражават успешно при Сан Мартино, в резултат на което цяла Ломбардия е окончателно освободена.

³⁰ На 11 юли 1859 г. във Виафранка френският император Наполеон III сключва примирие с австрийците. Въпреки че първоначално подкрепя обединението на Италия, впоследствие той решава, че няма интерес от обединена и силна италианска държава. Страхува се от разрастване на бунтарските настроения и да не се прехвърлят те сред французите.

³¹ Герmano-датската война е конфликт за Шлезвиг и Холщайн. Води се между Германския съюз и Кралство Дания от 1 февруари до 30 октомври 1864 г. Още на 16 януари 1864 г. Австрия и Пруссия поставят на Дания ултиматум за освобождаване на Шлезвиг от датска страна. На 18 април 1864 г. пруси и австрийци постигат победа близо до Дюпел. Според договора от Гащайн на 14 август 1865 г. Пруссия получава Херцогство Саксония – Лауенбург и Херцогство Шлезвиг, а Холщайн остава за Австрия. През 1866 г. Пруссия завзема Холщайн. Това е причина за война през същата година между страните съюзнически. Резултатът е победа за Пруссия и през 1867 г. тя анексира Холщайн.

³² **Зутнер, Б.** Долой Оружие..., 39–90.

³³ На 3 юли 1866 г. по време на Австрийско-пруската война пруските войски разбиват австрийската армия в битката при Садова. Макар да имат числено преимущество австрийците не са достатъчно подготвени за войната.

³⁴ На 23 август 1866 г. е подписан от Австрия Пращкият мир. Последствие от мира е разпадането на стария Германски съюз. Образува се Северногерманският съюз, който не включва Австрия.

³⁵ Марта избира да живеят в Париж, понеже смята, че така животът им ще бъде по-спокоен. Нейното желание е да избяга от неприятните спомени, свързани с войните. Но нейните надежди са напразни, тъй като скоро след това избухва Френско-пруската война.

³⁶ Френско-пруската война започва на 19 юли 1870 г. и продължава до 10 май 1871 г. Тя е последната война за обединението на Германия. В хода на войната е създадена Германската империя. Франция търпи поражение. Съгласно Франкфуртския мирен договор, подписан на 10 май 1871 г., Елзас и Лотарингия са присъединени към Германия.

³⁷ Според Джудит Стием този роман я превръща в „героиня“ на мира (**Stiehm, J.** Champions for Peace..., p. 19).

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Зутнер, Б. Долой Оружие. По издание **Ф. Паленкова**, 1903 [**Zutner, B.** Doloy Oruzhiye. Po izdaniye **F. Palenkova**, 1903].

Cohen, L. Suttner, Bertha von <http://encyclopedia.1914-1918-online.net/contributors/Laurie_Cohen> 7.11.2015.

Finnemore, M. The Purpose of intervention: changing beliefs about the use of force. Cornell University Press, 2013.

Hernandez, G. The international court of Justice and the Judicial Function. Oxford, 2014.

Higgins, A. The Hague peace conferences. Cambridge University Press, 2014.

Kalshoven, F. The Centennial of the First international Peace Conference. Martinus Nijhoff Publishers, 2000.

Kramarae, C., D. Spender. Routledge International Encyclopedia of Woman: Global Womens issues and knowledge. Routledge, 2004.

Reinalda, B. Routledge History of international organizations: from 1815 to the present day. Routledge, 2009.

Renault, L. The work at The Hague in 1899 and in 1907. – In: Peace by the Nobel Prize laureates: An antrology/Ed. By Marek Three, Paris, 1995.

Stiehm, J. Champions for Peace: Women Winners of the Nobel Peace Prize. Rowman & Littlefield, 2013.